

Laudatio pro Francisca José Ayalu

Cílem mého sdělení je podělit se se čtenáři Živy o zážitek ze jmenování prof. Francisca J. Ayaly čestným profesorem Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Jmenování čestným profesorem je stále poměrně vzácnou událostí na českých a moravských univerzitách a pro udělení tohoto titulu tak mimořádné osobnosti, jako je Francisco, to platí dvojnásob.

Francisco se narodil v r. 1934 v Madridu do staré španělské rodiny. Na Madridské univerzitě obhájil r. 1955 bakalářský titul z fyziky a o několik let později byl vysvěcen jako dominikán. V té době byl hluboce ovlivněn knihami francouzského jezuitského kněze, vědce, paleontologa a filozofa Pierra Teilhard de Chardina a rozhodl se dozvědět více i o vědě, především tehdy hodně zpolitizované genetice (připomeňme tristní dobové působení Trofima Děnisoviče Lysenka a Olgy Borisovny Lepešinské v ruské, resp. sovětské vědě), jejíž tajemství ho pak už nepřestala fascinovat. Protože se v tehdejší Španělsku diktátora Franka necítil svobodně, rozhodl se odcestovat do zahraničí. Jeho dominikánští přátelé mu doporučili jako vedoucího již slavného vědce ukrajinského původu Theodosia Dobzhanského, v té době profesora genetiky na Kolumbijské univerzitě v New Yorku. Tento mimořádný myslitel se do historie zapsal zejména větou, již předběhl o desetiletí svou dobu: „vše v biologii dává smysl pouze ve světle evoluce“. Po setkání s Dobzhanským v r. 1961 věděl Francisco, že je na správném místě, a pod jeho vedením získal doktorát z genetiky. Přestěhoval se natrvalo do Spojených států amerických a brzy se profiloval jako nejvýznamnější Dobzhanského žák. Díky zásadním příspěvkům ke genetice hmyzu ihned po absolvování získal pozici na prestižní Rockefellerově univerzitě v New Yorku, kde působil až do r. 1971.

Posléze se rozhodl přesunout z východního na západní pobřeží USA, kde se během několika let stal řádným profesorem genetiky na Kalifornské univerzitě v Davisu. Prošel zde řadou funkcí od ředitele ústavu ekologie až po proděkan a jeho mentor se na penzi přestěhoval za ním. Osud tomu chtěl, že v pozeňnaném věku Dobzhanský zemřel na infarkt v autě svého nejoblíbenějšího žáka cestou na univerzitu.

V r. 1981 Francisco přešel na jiný kampus Kalifornské univerzity, a to do přímořského Irvine, kde zůstal až do odchodu do penze v r. 2018. Stal se zde profesorem ekologie a evoluční biologie (School of Biological Sciences), filozofie (School of Humanities) a také logiky a filozofie vědy (School of Social Sciences).

Hlavním objektem jeho zájmu se stali parazitičtí prvoci a práce týkající se zejména výzkumu prvoka *Trypanosoma cruzi*, původce Chagasovy choroby, se brzy zařadily mezi zásadní příspěvky v oboru. Jeho rostoucí společenské angažmá se stalo snad ještě zásadnějším. Byl předsedou Americké asociace pro pokrok ve vědě (AAAS,

1 Francisco J. Ayala s Juliem Lukešem při jmenování F. J. Ayaly čestným profesorem Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

kteřá kromě jiného vydává časopis Science), poradcem prezidenta Billa Clintona pro vědu a od prezidenta George Bushe dostal v r. 2001 Národní medaili za vědu (National Medal of Science, je udělována v Bílém domě jednou ročně jednomu vědci). Nezůstalo jen u amerických ocenění. Franciscovi byly dále uděleny čestná medaile Gregora Mendela Akademie věd ČR, medaile od římské Academia Nazionale dei Lincei (založena v r. 1603), Zoologické stanice v Neapoli, od Collège de France a další. Čestný doktorát mu udělily univerzity v Buenos Aires, Santiagu de Chile, Macau, v Aténách, Bologni, Varšavě, Vladivostoku, Madridu, Barceloně, Salamance, Valencii, Vigu, a zdaleka neúplný výčet můžeme uzavřít našimi Masarykovou a nyní Jihočeskou univerzitou.

Nemohu nezmínit osobní noticku k jedné z oněch slavných cen. Když jsme se s manželkou Janou bavili s Franciscem a jeho ženou Hanou (kteřá je českého původu, brali se v Praze v r. 1985) při jedné z jeho návštěv v Českých Budějovicích, vyšlo najevo, že několik dní předtím převzal Templetonovu cenu na soukromé ceremonii v Buckinghamském paláci od Jeho královské Výsosti prince Philipa, vévody z Edinburghu. Tato cena, udělovaná osobnostem, které mimořádně přispěly k potvrzení duchovního rozměru života (dostal ji rovněž Tomáš Halík), finančně přesahuje Nobelovu cenu, což bylo záměrem mecenáše, kterého – jak jinak – Francisco osobně znal. Jako hlavní důvod udělení Franciscovi byl Templetonovou nadací uveden jeho zásadní příspěvek pro vytváření vztahu mezi náboženstvím a současnou vědou, zejména její evoluční větví. Klíčovou roli jistě hrála

odvaha pokládat si otázky jako „Biologické podklady morality“ či „Odporuje vědecké poznání náboženským přesvědčením?“ apod. Málokdo je kvalifikován lépe než Francisco se k takto komplikovaným a zároveň důležitým záležitostem vyjadřovat, a navíc vědci, kteří by kvalifikovaní byli, se tomu obvykle vyhýbají. Ale hlavním důvodem, proč o ceně mluvím, je dotaz mé ženy, co Francisco s jedním milionem liber šterlinků udělá. Odpověděl, že druhý den po ceremonii zašel do nějaké londýnské banky, kde částku převedl na konto své domovské Kalifornské univerzity v Irvine s tím, aby byla rozdělena jako přilepšení ke stipendii místních doktorandských studentů.

Pro získání Templetonovy ceny by však nestačilo Franciscových téměř 1 300 článků (vědeckých publikací je v databázi Scopus evidováno 480) a 60 knih, které buď napsal, editoval, nebo byl členem autorského kolektivu. Ariadinou nití spojující jeho knihy a přednášky na toto téma je přesvědčení, že věda je cesta k poznání, ale že to není jediná cesta. Francisco tvrdí: „Věda není v rozporu s náboženstvím, pokud jsou obě tyto domény správně chápány. Zabývají se odlišnými věcmi, které jsou obě pro člověka esenciální. Neměly by se ale pokud možno míchat jedna s druhou.“

Tomuto typu myšlení je zvláště důležité naslouchat v naší superateistické zemi. Neméně důležité je však i pro Spojené státy, kde spolu s neméně slavným paleontologem a evolučním biologem Stephenem J. Gouldem svědčil Francisco v soudním procesu v r. 1981 (McLean versus American Civil Liberties Union trial), považovaném za přelomový, v němž bylo federálním soudem zrušeno rozhodnutí arkansaského soudu, prikazující učitelům přednášet kreacionismus zároveň s darwinismem. Tento boj není ani dnes u konce a Francisco a dlouhou řadu evolučních biologů stojí neustále vysvětlování, že tzv. inteligentní design a podobné teorie jsou pavědou či panáboženstvím.

Většina z tisíce výše zmíněných prací navíc obsahuje krásnou, exaktní, náročnou a špičkovou vědu nebo originální a odvážné filozofické úvahy. Až do současnosti zůstali Franciscovými oblíbenými organismy prvoci a jejich různé evoluční a genetické aspekty. Ve svém kmenovém časopise Proceedings of the National Academy of Sciences of the USA, což je jedno z nevlivnějších vědeckých médií vůbec, publikoval např. klonální teorii parazitických prvoků, která patří mezi citační klasiku. Podílel se na dalších zásadních výzkumech, které ukázaly, že malárie působená krevničkou *Plasmodium falciparum*, odpovědná za statisíce úmrtí a desítky milionů nemocných ročně, přešla na člověka ze šimpanzů, a to možná prostřednictvím jediného komářího bodnutí. Mezi významné práce, na nichž se Francisco klíčovou měrou podílel, patří také studie o neobvyklém evolučním vzniku vysoce patogenních trypanozom *Trypanosoma evansi* a *T. equiperdum*, o šíření bičívků leishmanií, odpovědných za velké utrpení obyvatel tropů apod. Nelze si nepovšimnout jedinečného stylu popisu a interpretace výsledků, ten subtilní rozdíl mezi normální vědeckou prací a tím, co je špičková kvalita, přijímaná i jinak nepřijímnými a vždy

nespokojenými oponenty v nejlepších vědeckých časopisech. V dnešní době přívahu publikací není dostačující mít zajímavé výsledky, důležité je umět je prezentovat i přes jejich složitost jako srozumitelný příběh. A v tom je Francisco opravdový mistr.

Přestože vím o neutuchající vědecké produktivitě a sympatické schopnosti nebýt unavený (ještě když mu bylo 80 let, trávil prý na cestách až 100 nocí ročně), nepřestává mě překvapovat spektrum jeho mimo-vědeckých zájmů a aktivit. Dům Francisca a Hany v Irvine je plný umění a když hostitelé ukážou sbírku samurajských mečů z toho či onoho šogunátu nebo kolekci čínských svatebních obleků princezny ze 16. století, začínáte žasnout. Je životním zážitkem si se skleničkou skvělého vína z Ayala vineyards z proslulého Napa Valley projít s nadšeným výkladem hostitelů tuto soukromou galerii. Jsem přesvědčen, že rodina Ayalů skrývá řadu dalších aktivit a tajemství, o nichž nemám potuchy.

Jak už to ale bývá, osud si někdy připraví nečekané výzvy. Před 6 lety byl Francisco obviněn ze sexuálního obtěžování. Díky jeho prominenci se z toho stal případ sledovaný celým vědeckým světem, včetně pravidelných novinek v časopisech Science, Nature a dalších médiích. Výsledkem rozsáhlého vyšetřování univerzitní komisí bylo zjištění, že největším proviněním bylo, že občas své kolegyně při společenských setkáních jemně políbil na obě tváře a po-

blahopřál jim k jejich kráse, a jednou navrhl s humorem v přeplněném přednáškovém sále, že na jeho klíně je ještě místo. Způsoby španělských šlechticů nebyly po chuti zejména jedné zastánkyni #MeeToo, která se navíc zřejmě toužila proslavit. Fakulta, jíž Francisco daroval 10 milionů dolarů a která byla po něm pojmenovaná, musela být přejmenovaná, musel rezignovat na pozici na univerzitě a prožil krušné chvíle stigmatizovaného člověka. Francisco se omluvil za nepochopené způsoby jihoevropského gentlemanství a všem vzkázal, že ačkoli by soudy vyhrál, má před sebou spoustu vědecké práce, které se chce věnovat především. S odstupem několika let je víc než jasné, že šlo o hon na čarodějnice a pro Čechy vyššího věku nelze nevidět paralelu se zlovádou komunistů nebo středověkou inkvizicí. Známa Universidad Pontificia Comillas v Madridu tak v současnosti po Franciscovi pojmenovala katedru a jednou přijdou omluvy za neoprávněnou újmu, ale jak už to bývá, bude nejspíš pozdě.

Na závěr si dovoluji jednu úvahu. Vědecká práce většiny z nás bude dříve či později zapomenuta, a ještě dříve překonána nebo zavátá v regálech nekonečných knihoven, rozpustí se v databázích či bude převrstvena novými objevy. U Francisca tomu tak nebude. Jako „renesanční muž evoluční biologie“ (toto označení je s ním svázáno už několik desetiletí) poskytl trvalý a zásadní příspěvek k evoluční teorii 20. století.

Jeho soudní spor o výuku evoluce patří mezi prominentní kauzy amerického soudnictví a – aniž by po tom toužil – zapsal se do historie i jako oběť militantního feminismu. Nakonec toto hnutí prohraje, i ve světle skutečných problémů lidstva, jako jsou pandemie, války a globální oteplování, ale nestane se tak samo o sobě. Prohraje až tehdy, když si vyláme zuby na osobnostech, jako je Francisco, proti jejichž vizionářství, filantropii, slušnosti a gentlemanství může nabídnout jen napětí mezi mužem a ženou, jež v konečném důsledku všechny ochuzuje.

Je velkým potěšením, že díky podpoře rektora prof. Bohumila Jirouška, bývalého rektora prof. Tomáše Machuly, prorektora Ludka Berece, děkanky prof. Hany Šantůčkové a také mé, se Francisco Ayala stal čestným profesorem, členem akademického sboru Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Slavnostní jmenování na radnici Českých Budějovic proběhlo 26. května 2022. Nyní je tudíž Teologická a Přírodovědecká fakulta JU vedle španělské sesterské instituce druhým Franciscovým profesním domovem. Přejme Franciscovi i sami sobě, aby mu v jeho pokročilém věku zdraví co nejdéle dovolovalo psát a přednášet, a rovněž navštěvovat vysoké učení v jižních Čechách, díky čemuž budou mít možnost pedagogové a studenti si v neformálních diskuzích užívat jeho mimořádné osobnosti.

Slavnostní řeč F. J. Ayaly u příležitosti udělení hodnosti profesor honoris causa

Nenáhodná vazba na Českou republiku
Jsem velmi vděčný vědecké radě Jihočeské univerzity, že jednomyslně schválila mou čestnou profesuru. Bude mi obrovskou poctou být jmenován profesorem honoris causa právě na Jihočeské univerzitě – poctu, kterou ani nedokážu vyjádřit slovy. Jsem za ni vděčný Vám, rektoru Bohumilu Jirouškovi a emeritnímu rektorovi Tomáši Machulovi, stejně jako prorektorům této univerzity. Nominace je pro mne zvláště významná, neboť se hluboce zajímám o dialog mezi vědou a náboženstvím.

Mé spojení s Jihočeskou univerzitou trvá už od r. 2010, kdy se mi dostalo té pocty, že jsem byl jmenován doktorem honoris causa. K dalším poctám spojeným s Českou republikou patří i titul doktora honoris causa Masarykovy univerzity z r. 2003 a čestná medaile Gregora Mendela, kterou jsem obdržel od Akademie věd ČR v r. 1994. Jak víte, profesí jsem genetik a G. Mendel je mým nepřekonatelným vzorem. Součástí mnoha mých odborných aktivit v minulých letech byl právě dialog mezi vědou (zvláště genetikou) a náboženstvím.

Vaše ocenění se v mém životě řadí k Templetonově ceně za „mimořádný přínos k podpoře duchovních aspektů života“, kterou mi v r. 2010 předal princ Philip v Buckinghamském paláci, americkému Národnímu vyznamenání za vědu uděle-

nému mi v r. 2001 prezidentem G. W. Bushem, či k 24 čestným doktorátům na univerzitách v 10 zemích světa. Můj vděčný přínos Jihočeské univerzitě bude mít dva rozměry: hrdě budu Jihočeskou univerzitu uvádět ve svých příštích publikacích, včetně knih a článků, akademických prezentací a jiných veřejných činnostech, a budu pokračovat v podporování dialogu mezi teologií a přírodními vědami s cílem dále podpořit a zvýšit prestiž Jihočeské univerzity v této oblasti.

Vztah mezi vědou a vírou

Křesťanští autoři po staletí zdůrazňují, že řád, harmonie a rozvržení vesmíru jsou nespornými důkazy, že vesmír byl stvořen vševědoucím a všemohoucím Stvořitelem. K těmto významným křesťanským myslitelům patří např. Augustin (353–430 n. l.), který v díle O Boží obci píše, že „svět sám svým dokonalým řádem a ohromnou krásou všech viditelných věcí ukazuje, že [...] byl stvořen a také, že nemohl být stvořen nikým jiným než Bohem nepopsatelným a neviditelným ve své velikosti a [...] krásou“. Tomáš Akvinský (1224–1274), mnohými považovaný za největšího křesťanského teologa, navrhuje ve své Sumě teologie pět způsobů, jak přirozeným rozumem dokázat existenci Boha, přičemž pátý důkaz je odvozen od uspořádanosti

a plánované účelnosti vesmíru, což podle Tomáše svědčí, že byl stvořen Nejvyšším rozumem: „Existuje nějaká inteligentní bytost, skrze níž jsou všechny přirozené věci směřovány ke svému cíli; a této bytosti říkáme Bůh.“

Tento způsob hledání přirozeného důkazu Boží existence později vešel ve známost jako „důkaz z účelnosti“, což je argument stojící na dvou pilířích. Tím prvním je tvrzení, že vesmír nese známky prvotního plánování. Ten druhý zdůrazňuje, že tento plán ve své složitosti a dokonalosti mohl být vytvořen pouze Bohem. Silnou a propracovanou formou důkazu z účelnosti je dílo Moudrost Boží zjevená v dílech stvoření (1691) z pera anglického duchovního a přírodovědce Johna Raye (1627–1705). Ray za nevyvatitelné důkazy Boží moudrosti považoval skutečnost, že všechny součásti vesmíru – hvězdy a planety, jakož i veškeré organismy – jsou od počátku moudře vymyšleny a dokonale sladěny. „Nejpřesvědčivějšími argumenty existence božství“, píše Ray, „jsou obdivuhodný um a moudrost, které se odhalují ve skladbě, řádu a ustrojení, cílech a využití všech částí a složek majestátního uspořádání nebe a země.“

Důkaz z účelnosti prosazovala ve více či méně propracovanější formě řada teologů 17. a 18. století. Rayův současník Henry More (1614–1687) viděl důkaz Božího plánu ve střídání dne a noci a ročních obdobích: „Říkám, že jevy dne a noci, zimy a léta, jara a sklizně [...] jsou nám znameními a důkazy, že Bůh existuje [...] věci jsou tak vystavěny, že přirozeně poukazují na princip moudrosti a neomylného úřadku svého Stvořitele. A pokud existuje takový stvořitel vnější přírody, tak existuje Bůh.“